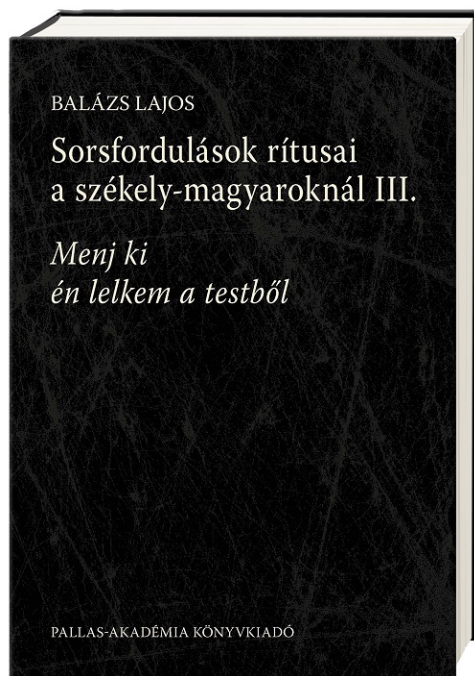

Elmúlás és temetkezés Csíkszentdomokoson

A november végén megjelent *Menj ki én lelkem a testből. Elmúlás és temetkezés Csíkszentdomokoson* című kötettel kiteljesedett Balázs Lajos csíkszentdomokosi szokásmonográfiáinak sorozata. Az emberi élet három nagy sorsfordulóját – a születést, a lakodalmat és a halált – bemutató mű így egy sorozatba került.

Székely halottaskönyv

Székely halottaskönyvnek nevezte Kozma Mária író, a temetkezési szokásokat és a halálhoz kapcsolódó hiedelmeket bemutató kötet első, 1999-es kiadásának szerkesztője. S a kötet, illetve a sorozat többi részének utóélete azt bizonyítja, hogy Balázs Lajos a részben megtalálta az egészet, domokosi tapasztalatai a magyarság egészére érvényes következtetésekkel bírnak. A szerző szokásmonográfiái 1994–1999 között jelentek meg, de a kötetek megjelenését megelőző kutatási és feldolgozási idő négy évtizedre terjedt ki. Megjelenésük után is a szerző további kutatásokat végzett, s azok ismeretében újabb következtetésekkel egészíthette ki a monográfiát. A kötetek „táblái” a nagy emberi sorsfordulatok – születés, házasság, halál – egymásba fonódó, igen összetett néprajzi világát képesek nyújtani a XX. és XXI. század utolsó, illetve kezdő évtizedeiből. Idézettség-indexük, keresettségük a könyvpiacokon, valamint az, hogy több tudományterület érdeklődési körébe is bekerültek, a szokáskultúra

megközelítésének, értelmezésének módja, gyakorlata, a feldolgozás szemlélete jelzi, hogy az egyetemes magyar néprajz, a magyarságtudomány meghatározó munkái. Ez tette indokolttá újrakiadásukat. Az első (*Szeretet fogott el a gyermek iránt . A születés szokásvilága Csíkszentdomokoson*), immár kiegészített kötet 2013-ban jelent meg, a harmas könyvbe szervezett anyag második (*Az én első tisztességes napom – Párvalasztás és lakodalmom Csíkszentdomokoson*) – ugyancsak bővített, kiegészített – része tavaly látott napvilágot, a sorozat zárókötetét most kapja kézhez az olvasó. E kötetek egymásmellettiése, sorozatba való szervezése még inkább tükrözni képes a paraszti kultúra és világszemlélet csaknem minden élethelyzetben megnyilatkozó fegyelmét, körkörösén összeálló rendszerét, más szóval, a közösségi fennmaradás és működőképesség nem deklamált, de féltett törvényét, titkát.

A halál fogalmát sokan próbálták tisztázni, értelmezni és megérteni. Dr. Balázs Lajos néprajzi szempontból közelíti meg a témát és értelmezi. Mint mondja, az emberi élet harmadik sorsfordulója átmenetelt képez a társadalmi létből a társadalmi nemléttbe. Ez az ember utolsó cezúrája, vízválasztó helyzete, olyan, mint a születés: nem akarja megélni egyiket sem, és mégis meg kell élje. Egyedül a párvalasztást éli meg tudatosan.

A kutató szerint a néprajzkutatás nemcsak a halállal kell foglalkozzon, hanem az elmúlással is, ami emberileg sokkal összetettebb fogalom, mint a halál. A halált nem biológiai törvényszerűségnek tekinti, hanem kulturális folyamatnak, bonyolult kulturális összefüggések rendszerének.

– Az ember és elmúlása viszonyában a halálhoz legközelebb áll az orvostudomány, azért küzd, hogy legyőzze a halált, a testcentrikus gondozásra irányítja a tudását. A teológia ezzel szemben a lélekcentrikus gondozást helyezi előtérbe – vallja a kutató, megjegyezve: –Ezzel szemben a néprajzkutató számára a halál az elmúlás gondolatával kezdődik, miképpen a születés a fogamzással. A cselekvés kultúrája a halál beálltának pillanatával indul. Külön kell választani a döntő pillanat bekövetkezte előtti állapotot az utána következő állapottól – hangsúlyozza. A kutató szerint a halál kultúrája az egész emberi létet áthatja, ezért ez a sorsfordulat is, miként a többi is előbb mentális, lélektani szinten jelentkezik, azaz láthatatlan valósága van, s ez a valóság is része a népi műveltségnek, a világszemléletnek.

Balázs Lajos szerint a halál is biológiai entitás (egység), mint a többi, de kegyetlen, viszont hatalmas múltú, kultúrageneráló sorsfordulat. E kultúra elemeként tünteti fel a halál megszépítését. Ezt számos módon teszi meg az ember, például a halál szó helyettesítése hasonló értelmű szavakkal vagy metaforákkal – a szerző 42 fogalmat szűrt ki adatközlő szövegéből a halál megnevezésére.

Dr. Balázs Lajos kitért arra is, hogy a halál ebben a kultúrában nem más, mint egy utazás, elmenetel. Ezt sugallja „az egyik hamarébb elmenyen” szókapcsolat, de ezt a képzetet erősíti a halált előkészítő megkerítés rítusa is, amely közben hangzik el a kötet címadó mondata: „Menj ki én lelkem a testből...” A kötet párhuzamot von a Csíkszentdomokoson leírt hiedelem – miszerint a lélek átkelését a Jordán vizén a halottal együtt eltemetett két gyertyapálca segíti – és az ókori népek hiedelmében, irodalmában fellelhető példák között, a bibliai és mitológiai képzetek a székely paraszti gyakorlattal gazdagodnak.

A kötet ismerteti az elmúlás további vetületeit, értelmezéseit: a halál mint az élet vége, annak bezárulása; mint idő-fogalom; vagy mint pihenés.

Balázs Lajos nagyon érdekes szempontra hívta fel a figyelmem: bár biológia értelemben a domokosiak is úgy halnak meg, mint mindenki más, az ő szemléletükben minden halál más. Másabbá teszi halálukat a szellemi, az érzelmi, a morális háttér.

– A halál előtti közvetlen időszak a parasztember lelkivilágában sajátos kétirányú folyamatokat indít el: kibékül haragosaival és Istennel – hangsúlyozza a szerző –, haláltusájában elindul a kibékülés lelki ingája a parasztember.

A kutató arra a következtetésre jutott, hogy az Istennel való kibékülés kérdése tulajdonképpen a leélt élettel való szembesülés kérdése is, s ennek megvalósulásának esélyét, lehetőségét a gyónás rítusa nyújtja.

– Az Istennel való megbékélés néprajzi-népi vallásossági példái, esetei bemutatják, hogy mi történik a paraszti lélekben, tudatban addig a pillanatig, amíg az egyház képviselője az égiek felé közvetíti a békülési szándékot. Mindegyik egy-egy tükre a halál elfogadásának, a meghalás lélektanának, de még inkább egy nemzeti és vallási közösség halálkultúrájának – vallja dr. Balázs Lajos, aki szerint az Istennel való megbékélés és csúcsa, a gyónás, tulajdonképpen lélektani és mentális lezárása a lét egy szakaszának, azért, hogy „tisztá lappal” kezdődhessen a következő.

A Menj ki én lelkem a testből... Elmúlás és temetkezés Csíkszentdomokoson című kötet a

téma elmélete felvezetése után három nagy fejezetre tagolódik: elsőként az Elvászto rítusokat leltározza fel. Ezt követően az Eltávolító rítusokat mutatja be. Végezetül a Beavató, beépítő rítusok ismertetése következik . A

szerző külön fejezetet szentel Az öngyilkos halála és temetése, valamint Az elmúlás és a temetés hiedelemvilága témakörével. A kötet tartalmát angol és román nyelvű összefoglaló teszi teljesebbé.

A szerző e művét kultúrantropológiai munkának tekinti, így ehhez a kötethez is, akár csak a „trilógia” többi tagjához külön és adekvát tájsojegyzék és irodalomjegyzék járul.